

Ramutė Dabrytė – Klaipėdos universiteto magistrė.

Moksliniai interesai: onomastika, motyvologija.

El. paštas: rdabryte@yahoo.com.

Ramutė Dabrytė: MA student of Klaipėda University.

Research interests: onomastics, motivity.

E-mail: rdabryte@yahoo.com.

Ramutė Dabrytė

Klaipėdos universitetas

KAIP PRASIVARDŽIUOJA ŠILALIŠKIAI?

Anotacija

Straipsnyje nagrinėjamos rytinėje Šilalės rajono dalyje, tiksliau – Kaltinėnų, Bijotų ir Upynos apylinkėse, užfiksuotos gyventojų pravarės. Asmenvardžiai klasifikuojami pagal motyvuojančius asmens bruožus. Detaliau apžvelgiamos ir aprašomos pravarėžių motyvacinės grupės, nustatoma, kokie asmens bruožai labiausiai atkreipia šilališkių dėmesį. Pastebimi ir aptariami ypatingesni pravarėžių formaliosios struktūros atvejai. Apžvelgus tiriamųjų apylinkių asmenvardžių motyvacijos statistiką, ji palyginima su visai Lietuvai ar atskiriems etnografiniams regionams būdinga pravarėžių motyvacija.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: pravarė, motyvacija, motyvacinė grupė.

Abstract

This article presents an analysis of the nicknames of the residents of the eastern part of Šilalė district, mainly Kaltinėnai, Bijotai and Upyna country-side districts. The nicknames are being classified according to some motivational personal features. The motivation groups of the nicknames are reviewed and described in details; moreover, it is established which personal features are mostly paid attention to by people from the Šilalė district. Specific cases of the nicknames' formal structure are noticed and being discussed as well. After reviewing statistics of the examined districts nicknames motivation, it is compared to other nickname motivation of the whole Lithuania or separate ethnographic regions.

KEY WORDS: nickname, motivation, motivational group.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/rh.v17i1.1161>

Lietuvių kalbotyroje daug dėmesio skiriama asmenvardžiams – jų kilmei, motyvacijai, formaliajai struktūrai, vartosenos ypatumams. Daugiausia tirti oficialieji asmenvardžiai, pravarėžių tyrimai tebėra gana epizodiški, trūksta arealinės distri-

bucijos ir chronologijos tyrinėjimų. Išsamiau lietuviškos pravardės tirtos Alvydo Butkaus (1995) bei Žanetos Urbanavičiūtės ir V. Žičkutės (1974), regionines pravardes tyrinėjo Ona Aleknavičienė (2005, 2009), Marija Razmukaitė (1989).

Šio straipsnio tyrimo objektas – rytinės Šilalės rajono dalies (tiksliau – Kaltinėnų, Upynos ir Bijotų apylinkių) pravardės. Pravardės ekspedicijų metu iš gyvosios kalbos surinktos pačios autorės, medžiaga papildyta Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Baltų kalbotyros ir etnologijos katedros Folkloro laboratorijos archyvo duomenimis. Beveik pusė surinktų pravardžių – 90 iš 200 – lietuvių kalbotyroje nėra užfiksuotos, būtent jos ir analizuojamos šiame straipsnyje.

Straipsnio tikslas – nustatyti rytinės Šilalės rajono dalies pravardžių motyvaciją. Darbe remtasi aprašomuoju, tiriamuoju–analitiniu ir lyginamuoju metodais.

Lietuvių kalbotyroje motyvacija paprastai apibrėžiama kaip žodžio ryšys su kitais žodžiais, morfemomis ar garsais, nusakančiais žodžio formaliosios sudėties parinkimą ir lemiančiais jo reikšmę (Jakaitienė 1980, 26; Gritėnienė 2006, 25). Kalboje visiškai naujų ir išgalvotų žodžių atsiranda labai mažai – jie kuriami pasitelkiant esamą kalbinę visumą, tad naujasis žodis kalboje turi pamatą ir yra motyvuotas (tai reiškia, jog pavadindami naują dalyką kartu nurodome, ir kodėl jį taip pavadiname, tai yra nurodome motyvaciją, pabrėždami vienokią ar kitokią dalyko ypatybę) (Gudavičius 2000, 101). Tiriant įvairias semantines grupes, ypač šnekamojoje kalboje vartojamus tam tikrų semantinių grupių pavadinimus (pavyzdžiui, gyvūnijos, augalijos ar žmonių įvardijimo būdus), siekiama išsiaiškinti, kokie požymiai yra tipiškiausi, kokia motyvacija yra būdingiausia pavadinant konkrečią semantinę grupę sudarančią leksiką.

Suteikiant pravardes dominuoja subjektyvios – psichologinės priežastys: fiksuojamos išskirtinės, kolektyvo aplinkoje retai ar visai nepasitaikančios individo ypatybės. Dauguma pravardžių kuriamos dėl išvaizdos, veiklos, būdo, nes tai labiausiai krinta į akį. Galima sakyti, jog pravardės suteikimas atliepia tam tikrą bendruomenės tolerantiškumo lygį bei požiūrį į netipiškas ypatybes. Pravarde visuomenė subjektyviai išreiškia tam tikrą nukrypimą nuo bendruomenės normų ar net naudojami kaip bendruomenės reguliavimo ar vertybių išraiškos forma (Wilson 1998, 283)¹.

¹ Pravardžių parinkimo priežastys, nulemiančios jų struktūrą ar apeliatyvinę reikšmę, gali būti ir onomastinės, kai gyvenamojoje aplinkoje (sėsliame, uždarame kolektyve, pavyzdžiui, kaime) nebepakanka standartinės dvinarės *vardas + pavardė* įvardijimo sistemos, atsiranda papildomo asmens įvardijimo, t. y. pravardės, poreikis. Tai vadinama *onomastine motyvacija* (LP 1995, 25). Tiriamosiose apylinkėse pastebėta nemažai bendravardžių bei bendrapavardžių. Nereta šeima turi tradiciją tėvų ar senelių vardą perduoti jaunesniajai kartai. Kartais pravardė, būdama taiklesnė bei pranesnė, šnekamojoje kalboje gali visai pakeisti ar net išstumti oficialiuosius vardus.

Pagal motyvuojančius asmens bruožus tiriamąsias pravardes galima suklasifikuoti į tokias grupes: 1) pravardės dėl fizinių ypatybių; 2) pravardės dėl veiklos; 3) pravardės dėl būdo; 4) pravardės dėl kalbos turinio; 5) asociacinės pravardės; 6) gimininės pravardės; 7) pravardės dėl gyvenamosios vietos.

1. Pravardės dėl fizinių ypatybių. Daugiau nei trečdalis tiriamųjų pravardžių suteiktos dėl išorinių žmogaus ypatybių – atspindima tai, kas ryškiausiai išsiskiria regėjimo, klausos, uoslės lauke. Pagal konkretesnes semantines ypatybes tiriamoji motyvacinė grupė suskyla į smulkesnius pogrupius:

- a) išvaizda. Ji yra kiekvieno individuali, labiausiai reprezentuojanti ir leidžianti išskirti iš kitų. Išvaizda visada užkliūva pirmu žvilgsniu, tad šis pogrupis apima pravardes, nusakančias tik išorinius žmogaus kūno bruožus. Pagal ryškiausią motyvuojančio žodžio semantinį požymį tiriamosiose apylinkėse daugiausia pravardžių radosi dėl žmogaus kompleksijos bei ūgio: *Spyglỹs* „aukšto ūgio ir plonas“; *Rutulỹs* f. „stora ir žema“; *Smálbačkė* f. „stora“; *Štrũlis* „storulis“²; *Cỹrulė* f. „labai nedidelio ūgio“; *Strũkjuzė* f. „maža ir stora“; *Smilgėlė* f. „labai stora“; *Žãgris* „lieknas ir aukštas“; Perpus mažiau pavyzdžių, nurodančių plaukų ypatybes: *Žalvarĩnis* „pagal plaukų spalvą“; *Skiauterė* f. „pagal šukuoseną“; *Baltplaũkė* f. „turi juodus kaip čigonės plaukus“; *Sarčius* „pagal plaukų spalvą, panašią į arklio, vardu *Sartis*“³. Po vieną kitą pavyzdį pasiskirsto nosies – *Didnõsė* f. „su didele nosimi“; *Trumpnõsis* „itin didelės nosies“; ūsų ar barzdos – *Barzylà* „turi didelę barzdą“; *Ūsũrinis* „turi ilgus ūsus“⁴; drabužių – *Surdũkas* „nešiojo karvės odos imitacijos pižamą“; *Raibókas* „dėvi raibus drabužius“; veido – *Baltrĩmkis* „balto veido“; *Gražuoliũkas* „negražaus veido“; kojų – *Varmakõjis* „plonų kojų“; *Klumbakõjis* „klišų kojų“; panašumas į kokią personažą – *Mãšenka* f. „panaši į animacinio filmuko veikėją Mašenką“; *Šopokliãka* f. „eina pašokčiodama“; bei akių ypatybės – *Sprogtãkis* „didelių akių“;
- b) motorika. Pogrupis apima pravardes, nusakančias dinaminę žmogaus išvaizdą, t. y. eiseną ir kitus kūno judesius: *Trydėnis* „kalbėdamas daug gestikuliuoja“; *Klišõji* f. „raiša“; *Plũpė* f. „eina dideliais žingsniais“;
- c) kalba. Šiam klasifikaciniam pogrupiui priskirtinos pravardės, žyminčios žmogaus kalbos intensyvumą bei balso tembrą: *Bũrba* „greitai kalbėdavo“; *Plũpsas* „žemo, drūto balso“; *Šauklỹs* „labai garsiai kalba“;

² Pravardė atspindi pravardžiuojamojo kompleksiją, tikėtina fonetinė asociacija, plg. *Štrũlis* ir *storũlis*.

³ Arklys buvo sargas.

⁴ Ilgų ūsų turėjimas fonetiškai sugretintas su specifinio gyvūno pavadinimu *Usũrinis šuo* (pavadinimas susiformavęs pagal Rusijos Usūrijos regioną, iš kur ir kilęs gyvūnas), taip sukuriant kitą prasmingą žodį.

- d) fiziologija. Organizmo fiziologinių procesų motyvuoti asmenvardžiai charakterizuoja būtiniausių gamtos poreikių nesuvaldymą – dujų leidimą, šlapinimąsi: *Bėzelis* „dažnai gadindavo orą“, *Mỹžteris* „ilgai į kelnes darydavo“;
- e) potencija. Potencinės žmogaus ypatybės charakterizuoja fizinius aspektus: negalią, sveikatos ydas, žmogaus greitumą / lėtumą ar pajėgumą: *Grankùlkė* f. „vikri ir stipri“, *Kiškie Lúpa* „su perskelta lūpa ir gomuriu“⁵.

Pastebėta, jog neretai pravardės pasitelkiamos norint pašiepti trūkumus, pavyzdžiui, raišumą – *Klišóji*, *Cýrulė* f. „labai nedidelio ūgio“ ar kokią neįprastą, retai pasitaikantį dalyką, pavyzdžiui, pernelyg įmantrią šukuoseną – *Skiauterė*. Dažnu atveju pravardės suteikiamos opoziciniu principu (motyvacija pabrėžiama priešingybę atliepiančia realija): *Smilgėlė* f. „labai stora“, *Grazuoliukas* „negražaus veido“, *Trumpnōsis* „itin didelės nosies“.

2. Pravardės dėl veiklos. Šiek tiek mažiau nei trečdalis tiriamosiose apylinkėse užfiksuotų pravardžių nurodo ten gyvenančių žmonių veiklos įvairumą. Tokias pravardes gaunantys žmonės išsiskiria iš kolektyvo savo amatu ar užsiėmimais, koku nors pomėgiu, daikto turėjimu ar polinkiu, vienkartinė situacija, išprovokavusia pravardės atsiradimą:

- a) pomėgis, ko nors turėjimas, polinkis. Šie veiklos principai kur kas labiau charakterizuoja ir atspindi žmogaus būdo ypatybes už bet kokią kitą veiklą: *Brāčiaus Pýpė* „rūkė pypkę“, *Buñdelis* „žaidžia futbolą pasiėmęs batoną“, *Laĩvas* „turėjo krovininę mašiną *ZIL* ir ją vadino savo laivu“, *Blizgūtis* f. „turėjo daug papuošalų“, *Kristalinė* f. „per daug save prižiūri“, *Dìdpranis* „užaugino daug vaikų“, *Karolýnka* f. „labai mėgsta nešioti karolius“, *Neválgęs* „mėgsta gerti, greitai nusigeria ir teisinasi, kad buvęs nevalgęs“, *Gýbkis* „vogė įvairius daiktus nuo žmonių kiemų“, *Čincikas* „rinkdavo nuorūkas“;
- b) amatas, užsiėmimas. Šio pogrupio pravardžių apeliatyvai paprastai atspindi amato turėjimą, profesiją ar kitą užsiėmimą, garantuojantį pragyvenimo šaltinį: *Šėškininkas* „gaudė šeškus“, *Kranistas* „ilgą laiką dirbo kranistu“, *Kryždirbukas* „drožinėjo kryžiukus“, *Malūnininkas* „malė miltus, dirbo malūne“, *Vargamistras* „dirbo vargonininku“;
- c) vienkartinė situacija. Būna atvejų, kai pravardės atsiradimą išprovokuoja tam tikros vienkartinės situacijos, dažniausiai aplinkiniams atrodančios komišškai arba graudžiai. Tokios pravardės yra itin individualios ir unikalios: *Molinikė* f. „molinis tvartas užgriuvo ant karvės“, *Galgōno*

⁵ Pravardė *Kiškie Lúpa* yra motyvuota dėl perskeltos lūpos ir gomurio, kurie priskirtini sveikatos ydoms (žmonėms, ypač vaikams, su šiomis ydomis paprastai būdingi kalbos, kvėpavimo sutrikimai).

Šaknis „gėrė daug degtinės ir visiems sakė, kad ten yra galgono šaknis“; *Parkėtlentė* „pažadėjo kaimynams pigiai parvežti parketą, bet taip ir ne-parvežė“; *Prūsinėlis* „buvo Prūsuo“.

Dažna pravardė, motyvuota dėl veiklos, yra sudaryta iš asmenų pavadinimų, pavyzdžiui, *Malūnininkas* „malė miltus, dirbo malūne“; *Vargamistras* „dirbo var-gonininku“. Tarp jų gali pasitaikyti ir okazionalių, pavyzdžiui, *Blizgūtis* f. „turėjo daug papuošalų“; *Gybkis* „vogė įvairius daiktus nuo žmonių kiemų“; ar tropinių, pavyzdžiui, *Čincikas* „rinkdavo nuorūkas“.

3. Pravardės dėl būdo. Dešimt pavyzdžių iš devyniasdešimties yra atsiradę dėl įvairių individo būdo savybių. Pravardės duodamos dėl įvairiausių būdo ypa-tybių, tad beveik kiekvienas asmenvardis nusako ne bendrą charakterinį vaizdą, o kokį vieną ryškesnę elgsenos bruožą. Jos apibūdina tokius charakterio aspektus, kaip emocingumą, ekspresyvumą, judrumą, pasaulėvoką ir pan.: *Verksnys* „labai skundžiasi ir verkauja“; *Rėbždà* „slunkius, ilgai krapštosi“.

Nereta pravardė, kilusi dėl būdo ypatybių, yra kandi ar ironiška, pavyzdžiui, *Šmotėlis* „lašinių atpjaudavo po mažą gabalėlį“; *Išsišókėlis* „mėgdavo vadovauti“; *Smalabambis* „vaikščiodavo smalinas“. Kai kurie būdo bruožai išryškėja tik ben-draujant ir kliūva aplinkiniams kaip netipiškos ypatybės, ydos, kaip nors paveiku-sios pravardžių davėjus: buvo užgautas jų orumas, išgąsdinti ar priversti klausy-tis nebūtų dalykų, pavyzdžiui, *Piktoarlė* f. „prašmatni, pasipūtusi, nebendruoja“; *Baibūlis* „mėgo gąsdinti“⁶; *Pagyrukas* „daug giriasi“; *Šnekōrius* „mėgsta meluoti ir pagražinti kalbėdamas“.

Rytinėje Šilalės rajono dalyje užfiksuota tik viena pravardė, nusakanti pravard-žiuojamojo teigiamo būdo visumą – *Gėras Vaikas* „buvo geras žmogus“. Tad galima daryti prielaidą, jog teigiamos asmens vidinės ypatybės šilališkiai erzina mažiau, vadinasi, yra jiems būdingesnės.

4. Pravardės dėl kalbos turinio. Devynios pravardės iš tiriamųjų asmenvar-džių charakterizuoja žmogaus kalbėjimo metu bereikalingai vartojamus, aplinko-je išgirstus, nesąmoningai ar nevalingai užfiksuotus žodžius⁷. Tokios motyvacijos pravardės lingvistinėje literatūroje vadinamos delokutyvais. Pagal motyvaciją šiai grupei priklausančios tiriamųjų apylinkių pravardės kildinamos dėl pertaro bei kreipinio:

- a) pertaras. Šio pogrupio pravardės kilusios dėl asmens vartojamo perta-ro (įterpinio reikšmę turinčio apibendrinamojo žodelio, parazitžodžio): *Dulkikė* f. „mėgsta vartoti mažybinius žodelius“; *Be Juōko* „sakydavo be

⁶ Gali būti asocijuojamas su lat. *bubulis* „baubas, baidyklė, kaliausė“ (Karulis 1992, 150).

⁷ Pravardės, suformuotos iš žodinės ar kokios kitos verbalinės pravardžiuojamojo išraiškos, Euro-pos antroponimijos sistemoje vadinamos *delokutyvais* arba *retrolokutyvais*. *Delokutyvai* / *retro-lokutyvai* priskiriami tam tikrai metonimijos rūšiai (Langendonck 1996, 1230).

jūka, be jūka, bijau važiuoti su arkles“; *Karóbka* „dirbdamas statybose dažnai vartoja šį žodį“; *Gurklỹs* „dažnai vartodavo *gurkliūju žingsniūju*“; *Čià Jau* „dažnai vartodavo *čia jau*“; *Mùny* „visad sako *mùny*, nes viskas turi priklausyti jam“;

- b) kreipinys. Tiriamosiose apylinkėse fiksuotos pravardės priskiriamos reversiniam bei tikrajam kreipiniui; pasitaikė viena autopravardinė. Reversinis kreipinys dėl hiperbolės, perdėto vartojimo virsta motyvu susiformuoti jų autorių pravardėms – *Veĩvelis* „kitus vadina *veĩveliukais*“⁸. Tikrasis kreipinys lemia ne kreipinio autoriaus, bet adresato pravardę. Toks kreipinys paprastai atsiranda ir yra vartojamas tarp šeimos narių, o kelis kartus išgirstas aplinkinių, ilgainiui ima pravardėti – *Brangùtis* „taip tėvas vadino savo sūnų“. Autoįvardijanti pravardė atspindi žodį, kuriuo asmuo pats save vadina, gali net priminti slapyvardį – *Ananāsas* „pats save taip vadina“.

Kiekvieno žmogaus kalbos turinys yra savitas ir unikalus, tad klausančiajam dažniausiai kliūva tokie kalbos turinio elementai, kurie gali pasirodyti neįprasti ir vertinami kaip nereikalingas kalbos balastas. Kalbant gali būti vartojami ne tik bendrinės ar tarminės kalbos, bet įterpiami ir svetimos kalbos žodžiai, vėliau tapę pravardėmis, pavyzdžiui, *Karóbka* „dirbdamas statybose dažnai vartoja šį žodį“. Pasitaiko, jog pravarde tampa kalboje dažnai vartojami, įterpinio reikšmę turintys nesudaiktavardinti prieveiksmiai, pavyzdžiui, *Čià Jau* „dažnai vartodavo *čia jau*“.

5. Asociacinės pravardės. Tiriamosiose apylinkėse rasti aštuoni pavyzdžiai, motyvuoti dėl asociacijų, kai pravardė ir vardas ar pavardė susiję panašių garsų sąskambiu. Ši grupė charakterizuoja asmenvardį, o ne patį asmenį, rodo asociatyvų panašumą į kokio nors daikto, augalo, gyvūno ar ypatybės pavadinimą. Šios pravardės neturi jokio santykio su žmogaus išvaizda ar kitais bruožais. Tiriamųjų apylinkių asociacinės pravardės būna fonetinės, pasitaikė viena onomastinė. Pagal motyvaciją pravardės kildinamos iš pavardžių, gerokai mažiau iš vardų:

- a) pravardės, kilusios dėl pavardės: *Žalė* f. „dėl pavardės *Žaldáuskienė*“, *Kukùtis* „dėl pavardės *Mikùtis*“; *Ausikė* f. „dėl pavardės *Ausiukýtė*“, *Karòsas* „dėl pavardės *Karosáitis*“; *Pėčius* „dėl pavardės *Petkėvičius*“;
- b) pravardės, kilusios dėl vardo: *Mopėda* f. „dėl vardo *Nomedà*, nes asocijuojasi su *mopėdas*“; *Saigónas* „dėl vardo *Sigítas*“, *Brikà* f. „dėl vardo *Rità*“;
- c) asociacijų sukelia ne tik asmenvardžio pradžia, bet ir skiemenys ar keli garsai. Ilgas pavardes paprastai linkstama trumpinti atsisakant vienos ar kelių priesagų. Toks santykis tarp oficialaus (vardo, pavardės) ir neoficialaus (pravardės) asmens pavadinimo tėra tik žaismas žmogaus vardu. Tad

⁸ Tiriamosiose apylinkėse *veĩvelis* reiškia „ištižėlis“.

pravardžiuojamajam yra tarsi primetama tokia realijos ypatybė, kurios pavadinimas eina pravardės apeliatyvu.

6. Gimininės pravardės. Tarp tiriamųjų asmenvardžių kiek mažiau užfiksuota pravardžių, motyvuojamų giminystės ryšiais. Šios pravardės nurodo ryšį ir santykius tarp atskirų šeimos narių:

- a) patroniminės pravardės. Šio pogrupio asmenvardžiai turi tiesioginę nuorodą į tėvo, motinos ar protėvių vardą, pravardę. Tokia pravardė tarsi užkonservuoja vieno iš tėvų asmenvardį, tad neturi konotuojamos reikšmės, nes paveldėta jau be semantinio turinio: *Albiniūkas* „pagal tėvo vardą *Albinas*“; *Vandūkas* „pagal mamos vardą *Vánda*“; *Ipolinis* „pagal tėvo vardą *Įpolis*“; *Lapūtis* „pagal motinos prvd. *Lāpė*“; *Tekūnis* „pagal motinos prvd. *Tekūnis*“; *Saldžióji* f. „pagal močiutės pravardę *Saldì*“;
- b) šeimininė pravardė. Šiam pogrupiui priskiriama pravardė charakterizuoja tiesioginį šeimyninės bendruomenės ryšį – *Dėdkus* „augino sesers vaikus“.

Kad būtų išvengta painiavos ir pravardė tiesiogiai nurodytų konkretų asmenį, beveik visos pravardės yra išvestinės, t. y. jomis eina pakeisti tėvų ar protėvių asmenvardžiai, pavyzdžiui, *Saldžióji* f. „pagal močiutės pravardę *Saldì*“; *Vandūkas* „pagal mamos vardą *Vánda*“. Pastebėta, jog sūnų pravardės sudaro daugumą. Sūnūs, remiantis LP, paveldėję tėvų asmenvardį, ir toliau juo vadinami net santuokoje, o dukterys dažnu atveju gauna pravardę, padarytą iš vyro asmenvardžio.

7. Pravardė dėl gyvenamosios vietos. Įvardijimo būdas pagal gyvenamąją vietą laikomas archajišku, toks asmens individualizavimas yra vienas seniausių, davęs pamatą rasti pavardėms (LP 1995, 109). Tačiau šiais laikais, matyt, nebeaktualus. Tarp tiriamųjų asmenvardžių užfiksuota tik viena pravardė, nurodanti ankstesniojo ūkio šeimnininko asmenvardį – *Žeimys* „nusipirko Žeimio ūkį ir ten gyvena“.

Išvados

Šilališkių pravardžių motyvacija įvairi, susidaro tos pačios motyvacinės grupės, kaip ir kitur Lietuvoje. Tačiau jų pasiskirstymas pagal gausumą tiriamosiose apylinkėse šiek tiek kitoks nei visoje Lietuvoje, nors iš dalies sutampa su Žemaitijai būdingu.

Pravardės, kilusios dėl fizinių ypatybių, beveik visuose Lietuvos etnografiniuose regionuose sudaro didžiausią motyvacinę grupę. Tiriamosiose apylinkėse jos taip pat pasižymi gausumu – apie 39 %. Žemaitijoje ir tiriamosiose apylinkėse dažniausiai užkliūva individo išvaizdos ypatumai: labiausiai akcentuojami kūno sudėjimas bei ūgis ir plaukų ypatybė, pavyzdžiui, *Spyglỹs* „aukšto ūgio ir plonas“,

Baltplaūkė f. „turi juodus kaip čigonės plaukus“. Žmogaus motorika, kalba, fiziologija bei potenciala taip pat įtaigios formuojant pravardę, tačiau šios ypatybės tiriamosiose apylinkėse pasiskirsto tik po vieną kitą pavyzdį.

Kaip niekur kitur Lietuvoje, rytinėje Šilalės rajono dalyje gausumu pasižymi pravardės, motyvuotos dėl veiklos, jos sudaro 22 %. Tiriamosiose apylinkėse labiausiai išskiriami žmonės, pasižymintys savo pomėgiu, polėkiu ar ko nors turėjimu, tad tokio tipo pravardės užima apie pusę asmenvardžių, motyvuojamų dėl vienokios ar kitokios veiklos, pavyzdžiui, *Karolynka* f. „labai mėgsta nešioti karolius“, *Buñdelis* „žaidžia futbolą pasiėmęs batoną“. Šiose apylinkėse taip pat užfiksuota viena kita pravardė, motyvuota dėl žmogaus amato, užsiėmimo, vienkartinės situacijos.

Pravardės dėl būdo, tiriamosiose apylinkėse sudarančios 11 %, yra dažnesnės nei visoje Lietuvoje, tačiau panašiai pasiskirsto kaip ir Vidurio Lietuvoje. Beveik visos šios grupės pravardės turi neigiamą konotaciją, pavyzdžiui, *Šmotėlis* „lašinių atpjaudavo po mažą gabalėlį“, ir tik viena pravardė – *Gėras Vaikas* „buvo geras žmogus“ – turi teigiamą konotaciją. Toks reiškinys neatspindi žemaičiams būdingos realijos į per didelį gerumą ar santūrumą žiūrėti su nepakantumu.

Pravardės dėl kalbos turinio rytinėje Šilalės rajono dalyje taip pat sudaro apie 10 %. Visoje Lietuvoje šių pravardžių aptinkama kiek dažniau. Kaip ir Žemaitijoje, tiriamosiose apylinkėse dauguma pravardžių yra sudarytų iš pravardžiuojamojo pertaro, pavyzdžiui, *Gurklỹs* „dažnai vartodavo gurkliūju žingsniūju“. Po vieną pavyzdį priskiriama reversiniam, tikrajam kreipiniams bei autoįvardijančiai pravardei.

Lyginant su visa Lietuva asociacinės pravardės rytinėje Šilalės rajono dalyje užfiksuotos gausiau. Jos sudaro 9 % tiriamųjų pravardžių. Dauguma jų kilusios iš pavardžių, pavyzdžiui, *Kukūtis* „dėl pavardės *Mikūtis*“, kitos – iš vardų, pavyzdžiui, *Mopėda* f. „dėl vardo *Nomedà*, nes asocijuojasi su *mopėdas*“.

Skirtingai nuo visos Lietuvos, kur asmenvardžiai, motyvuoti giminystės ryšiais, užima kone trečdalį visų pravardžių (Dzūkija, Aukštaitija), tiriamosiose apylinkėse, panašiai kaip ir Žemaitijoje, jos yra gana retos – sudaro apie 8 %. Tačiau, skirtingai nei žemaičiuose, rytinėje Šilalės rajono dalyje yra kur kas gajesnė patroniminių pravardžių tradicija – čia jos sudaro absoliučią daugumą, pavyzdžiui, *Ipolinis* „pagal tėvo vardą *Įpolis*“. Ir tik viena pravardė, charakterizuojanti šeimyninį ryšį – *Dėdkus* „augino sesers vaikus“.

Pravardės dėl gyvenamosios vietos visoje Lietuvoje yra negausiai fiksuojamos. Ne išimtis ir rytinė Šilalės rajono dalis, kur pravardžių, kilusių dėl šios motyvacijos, tradicijos yra menkiausios – čia aptikta tik viena pravardė, charakterizuojanti gyvenamąją vietą – *Žeimỹs* „nusipirko Žeimio ūkį ir ten gyvena“.

Kaip niekur kitur Lietuvoje, tiriamosiose apylinkėse nepavyko užfiksuoti pravardžių, motyvuotų dėl turto, kilmės ar tautybės. Būtų subjektyvu teigti, jog rytinės Šilalės rajono dalies gyventojams šios ypatybės visai nekliūtų, nes remiamasi tik 90 pavyzdžių, kurie negali visiškai atspindėti tiriamųjų apylinkių realijos.

Literatūra

- Aleknavičienė 2009 – Ona Aleknavičienė. Kazlų Rūdos ir jos apylinkių gyventojų pravardės. *Lietuvos valsčiai. Kazlų Rūda*. <http://www.llt.lt/pdf/kazlu_ruda/kalba.pdf>.
- Aleknavičienė 2005 – Ona Aleknavičienė. Tauragniškų pravardės. *Lituanistica*. <http://www.ebiblioteka.lt/resursai/LMA/Lituanistica/0503_06_Lit_047_070.pdf>.
- Jakaitienė 1980 – Evalda Jakaitienė. *Lietuvių kalbos leksikologija*. Vilnius: Mokslas.
- Gritėnienė 2006 – Aurelija Gritėnienė. *Augalų pavadinimų motyvacija šiaurės panevėžiškių patarmėje*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Gudavičius 2000 – Aloyzas Gudavičius. *Etnolingvistika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Karulis 1992 – Konstantīns Karulis. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. Rīgā: Avots.
- Langendonck 1996 – Willy Van Langendonck. *Bynames. Name Studies, 1228–1232*. Berlin: Walter de Gruyter.
- LP 1995 – Alvydas Butkus. *Lietuvių pravardės*. Kaunas: Aesti.
- Wilson 1998 – Stephen Wilson. *The Means of Naming*. London: UCL Press.

Ramutė Dabrytė

WHAT IS THE NICKNAME-GIVING OF PEOPLE FROM THE ŠILALĖ DISTRICT?

Summary

This article presents an analysis of the nicknames of the residents of the eastern part of Šilalė district, mainly of Kaltinėnai, Bijotai and Upyna country-side districts. The nicknames are originals and have not been researched in Lithuanian linguistics. There were found 90 cases. The aim of the article is to study motivation of nicknames in the eastern part of the Šilalė district. The present work is based on the descriptive, investigative-analytical and comparative methods.

The analysis of the material proclaims that the main reason for the appearance of Šilalė district nicknames is subjective-psychological and formalizes the lack of personal characteristics and deviation from the community standards.

In accordance with the motivating personal features, the analyzed nicknames are classified into the following groups: 1) nicknames related to physical properties. Such nicknames comprise about 39% of all examined nicknames. Most emphasis is given to a person's appearance: fat, short, having exceptional hair color, long-nosed, long-moustache and long-bearded, and people resembling some kind of personage. Features of a person's body movement, language, physiology

and potency are rarely observed; 2) nicknames related to activities. Such nicknames (they comprise about 22% of all nicknames) mostly reflect people hobbies, desires, and possession of an object. These nicknames are also often given to craftsmen or people engaged in activities that are considered as a source for life. A single situation little influenced the appearance of nicknames, but such nicknames are very unique; 3) nicknames related to person's character. There are not much of such nicknames – about 11% of all nicknames. Almost each nickname stresses different behavioral traits: some ironically may stress avarice, leadership, while others become apparent during communication, as they reflect arrogance, brag, lying. Only one nickname refers to a positive person's feature; thus, the people should be notable for temperance and sincerity; 4) nicknames related to speaking content or in other words delocutives. Such nicknames (they comprise about 10% of all nicknames) are frequently used to define the byword (favorite word or phrase). Less frequently nicknames are given because of the appeal to somebody, which can not only become the addressee's, but also the addresser's nickname, or even reflect a word that a person calls himself; 5) associational nicknames comprise about 9% of all nicknames. Their motive – the similarity of a surname, and less often of a name to the name of a thing, animal, or feature. Almost all associations are phonetic and only one is onomastic; 6) family nicknames comprise about 8% of all nicknames. Patronymic nicknames are equally often made from the nickname and the name of a mother, father or a grandmother. Familial nicknames are very rare; 7) the only nickname relates to person's place of residence and the motive have become the nickname related to former owner of a homestead.

The material of the research, that is 90 nicknames, can not fully reflect reality of the investigated districts, but it could be a great source for further regional research of nicknames.